

El cos fragmentat

Una genealogia de l'art espanyol dels noranta

Del 6 de març al 10 d'abril de 2019

Mal Pelo, *L'animal a l'esquena* 2001
Foto: Jordi Bover

Establir un fil des d'on es pugui pensar la història és sempre complex. Des d'on establim què, com o per què? Al llarg d'aquest curs, ens aproparem a alguns d'aquests relats que permeten escriure la història des d'un altre lloc. Ens situarem en un espai i temps concrets (a finals de la dècada dels vuitanta i a principis dels noranta) però sabent-nos deslocalitzats, conscients de no ser al centre, sinó en un extraradi.

Fa temps que reivindicuem l'obligació de revisar i reescriure la història, la necessitat d'acostar-s'hi a través de noves metodologies que obrin la possibilitat al detall i als petits relats, a veus personals per configurar memòries col·lectives. Partir del cos per tal d'escoltar aquests gestos que enceten una altra manera de llegir el que s'ha esdevingut i faciliten anar més enllà. Pensar un cos expandit, ampliat, que se situa en un defora, que es desplega des de la performativitat que li és pròpia. Construir una mirada que oscil·la entre el subjecte i l'objecte, que ens permet un acostament real a diferents cossos, veus i memòries.

Situar-se als anys noranta ens condueix a un canvi en les concepcions de la realitat. Com assenyala Hal Foster, a través de la psicoanàlisi de Lacan, el fet de resituar la mirada en el món –és a dir, d'assumir que aquesta preexisteix al subjecte– va permetre a una sèrie d'artistes d'esquinçar-la, d'atacar aquesta mirada/pantalla que codifica la nostra. En aquesta mateixa línia, Julia Kristeva anuncia l'ésser objecte en relació amb el cos entès d'una manera subversiva, construint un lloc nou on no és ni subjecte ni objecte; on pot entrar, sortir i redefinir-se a partir de codis no imposats per la societat.

Tots aquests canvis van tenir una incidència directa en la construcció de nous imaginaris que van ampliar la possibilitat de pensar en cossos fragmentats, socials, polítics, tecnològics, silenciats o construïts. Des d'aquestes categories programem sis sessions que es perfilaran a través de l'experiència directa de cada un dels ponents, que no sols són testimonis de l'època, sinó també participants en cadascun dels camps semàntics suggerits. Pensarem el cos fragmentat a partir de la multiplicitat d'elements que el disgreguen. Assenyalarem com la tecnologia obre un nou univers que ens acostava a un home-màquina. I examinarem com el cos social planteja un dilema al cos individual o col·lectiu, i com dins de la comunitat sorgeixen veus que lluiten contra cossos silenciats, contra el mutisme imposat per aquest cos polític que no permet pensar la identitat des de la construcció.

El curs vol comptar amb la participació activa dels assistents. Per això, com es va fer en el curs anterior, es proposa editar una publicació en la qual el assistents interessats, a manera de cos imprès, puguin desplegar lliurement les seves respostes, ampliacions o derives sobre les qüestions més rellevants del curs i de cada sessió.

PROGRAMA

DIMECRES 6 DE MARÇ

19 h Imma Prieto

Cossos fragmentats

L’11 de setembre de 1990, Jordi Colomer i Glòria Picazo van mantenir un diàleg sobre conceptes com ambigüïtat, literatura, cos, museu, estructura o fragment. Una suma d’identitats inclassificades que, inconscientment, apel·laven a les diverses maneres en què la dècada es va anar estructurant.

Pensar el fragment com a metodologia, acostar-nos als detalls, al que és particular, permet pensar des de dins. També ens ajuda a no caure en el silenci o el buit que han caracteritzat algunes de les grans historiografies. En algunes imatges que complemen­ten el projecte *Liraelastica* (1990) de Colomer, podem observar aquests cossos tatuats que incorporen paraules –llenguatge, en definitiva– com a últim reducte per acostar-se a la creació des d’una transversalitat de significants i significats. Per la seva banda, Lara Almarcegui aborda el concepte de ruïna com a desafiament. Des de *Restaurando el Mercado de Gros unos días antes de su demolición* (1995) a Sant Sebastià, o *Demolicio­nes: Apertura de jardín interior* (1999) a Rotterdam, Almarcegui s’instaura en el fragment com a símbol epistemològic, com a mitjà d’investigació per retornar-nos una imatge fragmentada de la realitat. Daniel García Andújar, de manera visionària, ens re­tor­na al futur a través de *Body Research Machine* (1997), on ens interpel·la amb preguntes com: «creus que és possible construir la teva identitat, la teva sexualitat, fins i tot el teu gènere amb ajuda de la tecnologia?», o bé: «qui determina les proporcions d’un cos perfecte?» En certa mesura, la dècada dels noranta recollia la responsabilitat de tancar un cicle –tancament de segle i de mil·lenni– i la creació artística se’n va fer ressò avançant-se a aquest esperit construït o reconstruït a partir de retalls.

DIMECRES 13 DE MARÇ

19 h Marcel·lí Antúnez

Cos tecnològic. Sistematúrgia Variétés

Articulat en format de conferència mecatrònica, Marcel·lí Antúnez ens ofereix un recorregut per la seva carrera artística a través de vídeos i demostracions interactives d’alguns fragments de les seves performances i instal·lacions activats des del seu *dreskeleton* (interfície corporal de naturalesa exoesquelètica). La presentació inclou els seus primers treballs amb La Fura dels Baus (1979-1990); el seu període mecatrònic, que comprèn des del robot *JoAn, l’home de carn* (1992) fins a *Transpèrmia* (una obra de 2004 que recull l’experiència de vols microgravitatoris duta a terme a la Ciutat de les Estrelles de Rússia), a més de les performances *Epizoo* (1994), *Afàsia* (1998) i el *muskeleton* titulat *Rèquiem*; els treballs que giren entorn del projecte *Membrana* (2006-2012), amb les performances *Protomembrana* (2006), *Hipermembrana* (2007) i *Pseudo* (2012); i finalment, un breu repàs a les seves últimes obres col·laboratives, entre les quals destaquen *Alsaxy* (2015) i *Tracapelló* (2017).

DIMECRES 20 DE MARÇ

19 h Xabier Arakistain

Cos construït *

«Als anys noranta el cos s’ha convertit en una obsessió per a Occident. No endebades, aglutina una gran part dels problemes de l’agenda social contemporània. En el cos s’hi invoquen el sexe, el gènere, la sexualitat, la raça, la classe... I és travessant i combinant aquestes categories com es conformen les identitats dels subjec­tes. [...] El títol de l’exposició, *Trans Sexual Express*, juga amb la idea de moviment. Es tracta de posar de manifest que el “sexe”, el “gè­nere” i la “sexualitat” són categories que s’expandeixen i travessen les identitats dels subjectes recreant la concepció de l’experiència vital i la formació de la identitat com un trànsit continu. [...] L’expo­si­ció reuneix les obres recents d’una vintena d’artistes joves que s’han format a Euskadi [...] Les seves obres estan fortament influïdes pel desenvolupament i l’impacte de les noves tecnologies, la pertinença a un univers estètic que prové de l’anomenada “cultura de club” i suposen un allunyament decisiu de la clàssica mirada patriarcal. [...] des de la tasca de comissariat s’ha tingut en compte que tots dos sexes tinguin la mateixa representació.»

Aquests extractes pertanyen al text curatorial de *Trans Sexual Ex­press*, la primera exposició que vaig comissariar. Vint anys després de la seva inauguració, aquesta conferència al MACBA aborda una sèrie de motius i reflexions que em van portar a comissariar-la i les implicacions polítiques de les decisions adoptades en el procés per donar-li la forma amb la qual finalment es va presentar al públic.

DIMECRES 27 DE MARÇ

19 h Eva González-Sancho

Cos polític. Algunes reflexions sobre la cadena de producció de l’art

Pensar la institució no significa gaire si no s’avancen alguns dels objectius i arguments que animen a revisar un programa. Totes les institucions artístiques, poc o molt, es replantegen la manera de treballar i de portar a terme un seguit d’activitats. Al capdaval·l, i malgrat que alguns sostinguin el contrari, la institució està feta i con­duïda per individus i no pot funcionar tota sola. Pensar completament nous models per produir, mostrar o acostar-se a l’art contemporani constitueix una altra mena de desafiament, una forma de revisió d’allò que ja existeix, una crítica en principi constructiva per a la dinàmica d’una escena, i una necessitat per al conjunt de les seves institucions públiques o privades (museus, centres d’art, escoles, fundacions...). Recordo quan em preguntava des de fora (vaig marxar d’Espanya el 1986) sobre les necessitats inherents al desenvolupament òptim de la trajectòria d’un artista (la seva formació, la visibilitat de la seva obra i la seva comercialització) pensant en alguns dels artistes espanyols de la meva generació que van sortir del país durant els anys noranta per fer postgraus, tallers i residències que no existien en el nostre context, totes vies possibles per assolir aquest doble i convergent objectiu professional: afinar una pràctica artística i una reflexió crítica emmarcada per professionals i inscriure-la en el circuit de l’art. En aquella escena hi mancaven potser dues baules essencials de la cadena de la creació artística: espais de formació i marcs de producció i investigació artística. Dues baules que sembla que encara són inexistent­es en moltes institucions i que animen a pensar altres cossos que els puguin donar forma.

DIMECRES 3 DE ABRIL

19 h María Ruido

Cos silenci­at: (no) parlar amb paraules manllevades, (no) assumir històries imposades

A partir dels meus treballs *La voz humana* (1997), *La memoria interior* (2002) i *Lo que no puede ser visto debe ser mostrado* (2010), m’agradaria abordar la impossibilitat de parlar o la imposició de parlar amb un llenguatge prestat que, generalment, tenim les dones en un sistema patriarcal fal·logocèntric que cal encreuar amb qüestions de generització, racialització i classe, i on els nostres cossos són territoris d’inscripció i de lluita de diversos debats socials.

Començant pel mateix moment en què em vaig iniciar en el món de l’art i el cinema, a finals dels noranta i principis dels 2000, quan estàvem vivint la ressaca del procés transicional i de la pandèmia del VIH, m’agradaria traçar tres línies fonamentals de silenciament, però també de possibles punts de partida de desobediència i contrapoder: el silenci al qual la història ha condemnat les dones, la repressió que experimenten certs períodes o fenòmens de la nostra història –com el fenomen migratori, quan érem nosaltres els qui emigràvem– i l’oblit imposat sobre les narratives no legitimades de la nostra Transició i la nostra història més recent, controlada des dels diferents poders, des dels mitjans de comunicació i el cinema oficial, per construir un relat univoc ple de fantasmes i buits.

Però és precisament en aquests buits, en les esquerdes, on tenim l’oportunitat d’introduir-nos per eixamplar o trencar les narratives hegemòniques.

DIMECRES 10 D’ABRIL

19 h Rogelio López Cuenca

Cos social

Fetitxista d’herois i de gestes, la historiografia dominant tendeix a classificar i empaquetar els més diversos esdeveniments al voltant d’unes fites que ella mateixa construeix. La Història de l’Art aplica el mateix criteri a l’hora d’abordar qualsevol fenomen o tendència en les pràctiques artístiques. Devota del sistema decimal, la Història, quan l’objecte d’estudi es troba més aviat proper en el temps, es posa decennial. Això és el que va passar amb el relat hegemònic sobre la suposada desaparició, en l’art dels anys vuitanta del segle XX, de determinats discursos característics de l’experimentació artística de les dècades prèvies; entre d’altres, la consciència de la seva condició lingüística –és a dir, social i comunicativa– o la dimensió política de la presència del cos –singular o col·lectiu– i del seu fer en l’espai públic. La «recuperació» de l’interès, per part de l’art dels noranta, pels procediments i objectius de les (velles) neoavantguardes dels seixanta i setanta revela el caràcter ideològicament interessat de les compartimen­ta­cions temporals en ús tan bon punt es contrasten els docu­ments i els testimoniatges dels seus protagonistes.

DIMECRES 24 D’ABRIL I 8 DE MAIG

19 h

Cos imprès

Sessions de treball amb els participants interessats a articular una publicació al voltant dels continguts del curs, amb la col·la­boració de Do the Print. http://dotheprint.es/

BIOGRAFIES

IMMA PRIETO

Comissària independent i professora d’art contemporani i nous mitjans a l’EU-ERAM de la Universitat de Girona, la seva pràctica es desenvolupa a partir d’un diàleg entre comissariat, investigació i es­criptura. Com a comissària, ha dut a terme projectes d’exposició en l’àmbit nacional i internacional (MNAC Museu Nacional d’Art de Catalunya; TempArtSpace, NYC; Palazzo Ca’Tron, Venècia; RAER-Roma, MUCA-ROMA Mèxic DF; Biennal de l’Istme Centroamericà, Guatemala; Fundació Joan Miró Barcelona, Palau Virreina-Barcelona Centre de la Imatge; MEIAC, Badajoz; TEA, Tenerife; ARTIUM, Vitòria; Bòlit, Girona, entre d’altres). Escriu regularment al suplement Cultura/s de *La Vanguardia* i a les plataformes digitals A²Desk, Campo de relám­pagos i a la revista llatinoamericana *Artichoke*. Forma part del grup de recerca europeu ELAA (European Live Art Archive 2008-2012). El 2017 realitza el seu primer documental, *Eco de Primera muerte*, i el 2018 rep el Premi Internacional a la Crítica d’Art GAC.

MARCEL·LÍ ANTÚNEZ

Marcel·lí Antúnez és internacionalment reconegut dins de l’art electrònic i l’experimentació escènica, especialment a través de les seves performances mecatròniques i les seves instal·lacions interactives. La seva trajectòria comprèn un període de trenta anys, durant els quals ha desenvolupat un univers visual absolutament personal i iconoclasta basat en una reflexió sobre sistemes de producció artística, que ell anomena *Sistematúrgia*. La seva obra inclou performances mecatròniques –de vegades amb robots–, instal·lacions interactives i col·laboracions amb col·lectius, entre els quals destaca La Fura dels Baus, del qual va ser fundador i líder als anys vuitanta. Als noranta, ja en solitari, les seves obres s’inscriuen en l’esfera de la instal·lació i la performance, totes impregnades per la tecnologia digital. El 2010 inicia una sèrie de treballs en formats diversos sota el nom d’*Arsenale delle Apparizio­ni*. Actualment desenvolupa obres col·laboratives, entre les quals destaquen *Alsaxy* (2015) i *Tracapelló* (2017).

Més info: www.marceliantunez.com

XABIER ARAKISTAIN

Xabier Arakistain és comissària d’art. Des de la seva primera exposició el 1999, *Trans Sexual Express*, incorpora la categoria sexe com a criteri curatorial. Ha comissariat retrospectives dedicades a artistes crucials de l’art feminista com Margaret Harrison, Judy Chicago o Guerrilla Girls. Entre 2007 i 2011 va dirigir el Centro Cultural Montehermoso amb un projecte pioner en el desenvolupament i l’aplicació de polítiques d’igualtat entre els sexes en l’àmbit de l’art, el pensament i la cultura contemporanis. Ha comissariat exposicions col·lectives com *Kiss Kiss Bang Bang. 86 pasos en 45 años de arte y feminismo* (2007), *La mirada iracunda* (2008, amb Maura Reilly), *Living Together* (2009, amb Emma Dexter), *What I See. Susan Hiller* (2010, amb Beatriz Herráez) o *Kick in the Eye. Ocho estrategias feministas para interrumpir la mirada masculina* (2011), a institucions com el Museo de BBAA de Bilbao, Azkuna Zentroa, Musée d’art contemporain de Bordeaux, FRAC Lorraine, White-chapel Gallery, Matadero Madrid o Montehermoso. Des de l’any 2008 codirigeix, amb l’antropòloga Lourdes Méndez, el curs anual interdisciplinari, internacional i intergeneracional «Perspectivas feministas en las producciones artísticas y las teorías del arte».

^[1] * Totes les sessions tindran lloc a l’Auditori Meier, a excepció de Cos construït que es durà a terme a l’Auditori Convent

EVA GONZÁLEZ-SANCHO

Eva González-Sancho és curadora, interessada en la definició de nous models per a l'art contemporani i la seva producció, i en la construcció de l'espai públic, el llenguatge i les pràctiques artístiques que defineix com a «no autoritàries». González-Sancho ha estat directora i comissària del MUSAC, Lleó (2013), del Frac Bourgogne, Dijon (2003-2011) i de l'Etablissement d'en Face Projects (Brussel·les, 1998-2003) i professora d'Història de les Exposicions a la Universitat Metz (2001-2004). Ha engegat i dirigit diversos programes de residència d'artistes a França i ha organitzat més de cinquanta exposicions, entre les quals destaquen Lofoten International Art Festival (LIAF) 2013, l'exposició monogràfica de Dora García *¿Dónde van los personajes cuando la novela se acaba?* (CGAC, Centro Galego de Arte Contemporánea, 2009), l'exposició *Armando Andrade Tudela: Hier, aujourd'hui, demain. Aujourd'hui, demain, hier. Demain, hier, aujourd'hui* i l'exposició *TIGHT: Rita McBride & Koenraad Dedobbeleer* (2008) al FRAC Bourgogne. Actualment comissària, amb Per Gunnar Eeg-Tverbakk, la primera Biennial d'Oslo en l'espai públic, fundada per l'Agència d'Afers Culturals de la ciutat noruega, que obrirà el pròxim maig de 2019.

MARÍA RUIDO

María Ruido és realitzadora, artista visual, investigadora i docent. Treballa de professora al Departament d'Arts Visuals i Disseny de la Universitat de Barcelona, i és membre de diversos grups de recerca entorn de la representació i les seves relacions contextuais. Des del 1998, desenvolupa projectes interdisciplinaris sobre la construcció social del cos i la identitat, els imaginaris del treball en el capitalisme postfordista, i la construcció de la memòria i les seves relacions amb les formes narratives de la història. Més recentment ha treballat sobre les noves formes dels imaginaris decolonials i les seves possibilitats emancipatòries. Entre les seves produccions destaquen les performances en vídeo i els assajos documentals *La memoria interior* (2002), *tiempo real* (2003), *Ficciones anfibias* (2005), *Plan Rosebud* (2008), *ElectroClass* (2011), *Le rêve est fini* (2014), *L'oeil impératif* (2015), *Mater Amatissima* (2017) i *Estado de malestar* (2019). Els seus assajos visuals formen part de les col·leccions permanents del MNCARS, MACBA, CA2M, CGAC, Archi OVNI o Fundación Caja Madrid.

ROGELIO LÓPEZ CUENCA

Filòleg, poeta i artista visual, va ser membre fundador d'Agustín Parejo School, un col·lectiu activista que, a finals dels anys setanta, organitzava manifestacions, concerts, exposicions i intervencions a l'espai urbà. Tot i que, des de finals dels vuitanta, comença a signar les seves obres de manera individual, continua entenant la creació artística com una pràctica col·laborativa i processual. Treballa sobre i amb el llenguatge partint de material trobat en els mitjans de comunicació de masses i en la publicitat; en subverteix el missatge fent servir suports informàtics o publicitaris habituals, com enganxines (*Warning Art*, 1994; *Real Zone*, 1991), cartells (*Sin ir más lejos*, 1991), rètols (*Decret número 1*, 1992; *New World Order*, 1991), cintes d'abalament (*Do not cross. Art scene*, 1991-2006) o mupis (*WORD\$WORD\$, 1994*), o bé inserint videopoemes en la publicitat emesa per Canal Sur (*Segundos fuera*, 1994). Des dels noranta, treballa sobre la crisi migratòria de l'estret de Gibraltar i la construcció de la identitat de l'altre, en obres com *L'âme du voyage*, *No limits*, *Euroflag*, *Bienvenidos* (1996) o *Schengen Accès Sud* i *Schengen Nautics* (1998).

Horaris

Dilluns, dimecres, dijous i divendres, d'11 a 19.30 h
Dimarts no festius, tancat
Dissabtes, de 10 a 20 h
Diumenges i festius, de 10 a 15 h

BIBLIOGRAFIA

- AGAMBEN, G.** (2014). *L'uso dei corpi*. Neri Pozzi Editori, Vicenza.
- ALIAGA, J. V.** (2004). *Cartografías del cuerpo. La dimensión corporal en el arte contemporáneo*. Cendeac, Múrcia.
- ALIAGA, J. V.; CORTÉS, J. M.** (2014). *Desobediencias. Cuerpos disidentes y espacios subvertidos en el arte en América Latina y España: 1960-2010*. Editorial Egales, Madrid-Barcelona.
- BREA, J. L.** (1999). *El punto ciego. Arte español de los años 90*. Ediciones de la Universidad de Salamanca.
- BUTLER, J.** (2015). *Cuerpos aliados y lucha política. Hacia una teoría preformativa de la asamblea*. Paidós, Barcelona.
- FERNÁNDEZ POLANCO, A.** (2007). *Cuerpo y mirada, huellas del siglo XX*. Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid.
- FISCHER-LICHTE, E.** (2004). *Estética de lo performativo*. Abada Editores, Madrid.
- FOSTER, H.** (2017). *Malos nuevos tiempos. Arte, crítica, emergencia*. Akal, Madrid.
- GUASCH, A. M.** (2000). *El arte último del siglo XX*. Alianza Editorial, Madrid.
- GUASCH, A. M.** (2016). *El arte en la era de lo global 1989-2015*. Alianza Forma, Madrid.
- FERREIRA, V.** (2003). *Invocación a mi cuerpo*, El Acantilado, Barcelona.
- NANCY, J. L.** (2010). *Corpus*. Arena Libros, Madrid.
- LEPECKI, A.** (2009). *Agotar la danza. Performance y política del movimiento*, Universidad de Alcalá, Centro Coreográfico Galego i Mercat de les Flors, Barcelona.
- PÉREZ, D.** (2008). *Sin marco. Arte y actitud*. Editorial UPV, València.
- RAMÍREZ, J. A.** (1998). *Corpus solus. Para un mapa del cuerpo en el arte contemporáneo*. Ediciones Siruela, Madrid.
- SÁNCHEZ, J. A.; CONDE-SALAZAR, J.** (2001). *Cuerpos sobre blanco*. Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha.
- RWM.** FONS AUDIO #46. Rogelio López Cuenca. 20.01.2017 (31' 02"). <https://rwm.macba.cat/>